

המוסד לביטוח לאומי

מינהל המחקר והתכנון

**תובעים חדשים
של קצבאות
זקנה ושאירים לפי חוק
1993**

סקר מס' 146

המוסד לביטוח לאומי
מינהל המחקר והתכנון

**תובעים חדשים של קצבאות זקנה
ושאידיים לפי חוק - 1993**

**מרים שמלצר
ברנדה מורגנשטיין
שאול נמרודי**

ירושלים, אייר התשנ"ז, מאי 1997

הקדמה

מינהל המחקר והתכנון של המוסד לבטוח לאומי שמח להגיש סקר נוסף על הכנסותיהם של התובעים החדשים לקצבאות זקנה ושאיירים שהגישו תביעה לקצבה בקיץ 1993.

סקר דומה בנושא נערך לפני כ-15 שנה והנתונים המובאים בסקר זה מאפשרים השוואה בין שתי התקופות.

מטרת הפרסום היא לנסות לאמוד את רמת ומקור הכנסתם של הקשישים, בשלב הראשון שלאחר פרישתם. נתונים אלו מהווים השלמה לנתונים אחרים על קשישים והכנסותיהם אשר פורסמו על ידי המוסד לבטוח לאומי, עיי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, קרנות פנסיה וכדי במסגרות שונות. ענין מיוחד יש לנתונים המתיחסים לכיסוי הפנסיוני של הפורשים החדשים.

הפרסום הוכן על ידי הגב' מרים שמלצר, מנהלת מח' מחקר בתחום זקנה, הבטחת הכנסה וסיעוד, בסיוע של מר שאול נמרודי, חוקר מומחה במחלקת סקרים, בהדרכתה המקצועית של גב' ברנדה מורגנשטיין, מנהלת אגף מחקר במינהל המחקר והתכנון של המוסד לביטוח לאומי.

הנתונים עבור פרסום זה נאספו מתיקי תובעים חדשים אשר נדגמו לצרכי ביקורת איכות שנעשת באופן שוטף במשרד הראשי באגף זקנה ושאיירים.

תודתנו נתונה לעובדי מחלקות הזקנה ושאיירים בסניפים אשר הקפידו ברישום פרטי התביעה של כל קשיש שהגיע למוסד, לעובדי אגף הזקנה והשאיירים במשרד הראשי אשר טיפלו בריכוז התיקים מהסניפים והעברתם למינהל המחקר והתכנון.

תודתי נתונה גם לעובדי מחלקת הסקרים, בראשות מר יעקב צדקה, אשר הכינו את הנתונים לעיבוד.

אורלי אבוטבול הדפיסה את החוברת על גלגוליה השונים באורך רוח, בהתמדה ובסקדנות.

שלמה כהן
סמנכ"ל מחקר ותכנון

תוכן העניינים

עמוד

	הקדמה
1	מבוא
2	עיקרי הממצאים
5	מקבלי קצבאות זקנה ושירים
5	I. תובעים חדשים לקצבת זקנה
26	II. תובעים חדשים לקצבת שירים
33	נספח א' - זקנה ושירים, כללי זכאות לפי חוק

פרסום זה מתמקד בהיבט חשוב בתקופת הזקנה: המצב הכלכלי בעת הפרישה מעבודה.

באופן כללי נהוג למנות את הקשישים עם קבוצות אוכלוסייה חלשות מבחינה כלכלית, ואמנם הנתונים מצביעים על שעורי עוני גבוהים יחסית בקרב אוכלוסייה זו. בהקשר לכך חשוב לבחון את השינויים ברמת הכנסה של קשישים, ולבדוק באיזו מידה מצבם הכלכלי של האנשים שמגיעים לגיל זקנה, דהיינו הפורשים החדשים, שונה ממצבם של כלל הקשישים.

סקר על הכנסות של מגישי תביעות חדשים לקצבת זקנה ושאיירים לפי חוק מהמוסד לביטוח לאומי נערך לראשונה בשנת 1978. מאז חלו שינויים רבים במשק וכן שינויים באיפיוני התובעים החדשים.

ב-1993 נערך סקר נוסף על תובעים חדשים שנועד במיוחד לבדוק האם חלו שינויים במהלך השנים בהבשלת זכויות פנסיה וצבירת ותק פנסיוני, הן לקצבת זקנה והן לפנסיה מעבודה. כמו כן חשוב היה לבחון את דפוסי ההשתתפות בעבודה וההבדלים ברמות הכנסה מעבודה מאז הסקר הראשון, תוך הנחה כי הבשלת זכויות פנסיה והשתתפות בשוק העבודה יעלו את רמת הכנסתם של הפורשים בשנים מאוחרות יותר. העמקת המידע בתחום זה עשויה לסייע בהערכת הכסוי הפנסיוני העתידי וכן לסייע בקביעת מדיניות בנושא זה.

יחד עם זאת מן הראוי להדגיש שמצבם הכלכלי, וביחוד רמת ההכנסה המשפחתית של תובעים חדשים כפי שמוצג בדו"ח זה, משקף את המצב בעת הפרישה. עם הזמן קיימת לעתים תופעה של דלדול משאבים כלכליים בקרב קשישים, וזאת במיוחד בשל צמצום ההכנסה מעבודה עקב הפסקת העבודה, שחיקה בהכנסות, וכן פטירת בן זוג.

עיקרי הממצאים

תובעים חדשים של קצבת זקנה

1. מדי שנה מצטרפים כ-30,000 איש למאגר מקבלי קצבאות הזקנה וכ-8,000 מקבלי קצבאות שאירים לפי חוק, אשר מהווים את הדור החדש של פורשים בישראל.
2. העובדה שפחות מאחוז אחד של התובעים החדשים נדחים מעיד על מספר קטן של תביעות סרק ועל היכרות טובה בקרב הקשישים באשר לכללי הזכאות.
3. הרוב המכריע של הקשישים פורשים בתחילת גיל הזכאות: 60 לאישה ו-65 לגבר. עם זאת, 17% מן הגברים ו-10% מן הנשים פורשים בגיל המוחלט: 65 ו-70 בהתאמה.
4. בעת הפרישה, 88% מן הגברים ו-64% מן הנשים נשואים.
5. קיים הבדל גדול בין גברים ונשים מבחינת שנות עליה: 70% מן הגברים לעומת 46% בלבד בקרב הנשים עלו לפני 1950. יתכן כי דור הותיקות נטה פחות לעבוד ולכן פחות מהן צברו זכויות לקצבת זקנה בזכות עצמן.
6. כמו כן, 15% מהנשים הפורשות עלו לארץ בגל העליה האחרון, אחרי 1990. אין להניח ששילובן בשוק העבודה הוא המקור לצבירת זכויות לפי חוק אלא היותן בעת העליה פחות מגיל 60 ולא נשואות, או נשואות לגבר שבעת עליתו היה מעל גיל 60.
7. יחסית לפורשים בשנים קודמות, בדור החדש של פורשים יש שיעור גבוה יותר של ילידי ישראל ועולי אסיה-אפריקה.
8. אין מגמת צמצום באוכלוסייה הפורשת ללא תוספות וותק, המהווים כ-17% הן מן התובעים החדשים והן מכלל המקבלים, וזאת כנראה בשל העולים החדשים בגיל מבוגר יחסית אשר אינם מצליחים לצבור שנות וותק.
9. עם זאת, יש מגמת הבשלת הזכויות לתוספת וותק. 45% מבין התובעים החדשים לעומת 14% בלבד בקרב כלל המקבלים פורשים כאשר צברו וותק מקסימלי של 25 שנים, דהיינו תוספת של 50% לקצבת הזקנה. הפער בין גברים לנשים מבחינת תוספת הוותק לא

הצטמצם במהלך השנים: 31% מן התובעות החדשות לעומת 3% בלבד מן הגברים, פורשות ללא תוספת וותק כלל.

8. לא נמצאה מגמה דומה באשר לתוספות דחיית גיל הפרישה. בדומה לכלל מקבלי קצבת הזקנה, ל-83% אין תוספת דחיית פרישה ורק כ-7% זכאים לתוספת המירבית של 25%. ממצא זה מעיד שדפוס הפרישה מבחינת גיל לא השתנה.

9. מבחינת מקורות הכנסה אישית של התובע, כ-54% מן הגברים לעומת 35% מן הנשים דווחו על פנסיה מעבודה בעת הגשת התביעה. יש להניח ששיעור מקבלי הפנסיה מוטים כלפי מטה כוון שחלק מן התובעים עדיין עובד. 39% מן הגברים לעומת 29% מן הנשים דווחו על הכנסות מעבודה.

10. 28% מן התובעים (15% מן הגברים ו-41% מן הנשים) לא דווחו על הכנסות אישיות תוך מקצבת הזקנה, אך אם נתיחס להכנסה משפחתית של התובע (ובן-זוגו) ל-19% לא היתה הכנסה אחרת. נתון אחרון זה מתקרב ל-14% מן התובעים החדשים שהיו זכאים להשלמת הכנסה לעומת 18% מכלל מקבלי קצבת זקנה לפי חוק הזכאים להשלמת הכנסה. בהקשר לכך יש לציין שחלה החמרה בכללי הזכאות להשלמת הכנסה עם כניסת חוק הבטחת הכנסה ב-1982.

11. חוץ מקצבת הזקנה מרבית ההכנסה של הפורשים החדשים נובעת מהכנסה כלכלית כגון עבודה, או הכנסה שנבעה מהכנסה כלכלית בעבר, כלומר פנסיה מעבודה.

12. בקרב תובעי קצבת הזקנה העובדים, ל-53% רמת הכנסתם מהעבודה היא פחות ממחצית השכר הממוצע במשק, כאשר רמת ההכנסה מהעבודה בין הנשים נמוכה יחסית. אצל 24% מן הגברים שכרם מהעבודה גבוה מהשכר הממוצע, לעומת 8% מן הנשים. מסתמנת עליה ברמת השכר בין 1978 ל-1993.

13. באשר לבעלי פנסיה, ל-38% מן הנשים ו-16% מן הגברים, רמת הכנסתם ממקור זה אינה עולה על רבע השכר הממוצע. עם זאת, הכנסתם הממוצעת מפנסיה של התובעים החדשים הוותה 56% מן השכר הממוצע, בהשוואה ל-44% מן השכר הממוצע עבור כלל מקבלי פנסיה בשנת 1993. דהיינו, רמת ההכנסה מפנסיה של התובעים החדשים גבוהה מזו של כלל המקבלים בתקופה זו.

14. אם נתייחס לכלל הכנסתו המשפחתית של התובע (ובן זוגו), ללא קצבאות הזקנה, ל-20% מן הגברים ול-40% מן הנשים אין הכנסה כלל או שרמת הכנסתם אינה עולה על רבע השכר הממוצע.

15. ההכנסה המשפחתית הממוצעת של תובעים חדשים, ללא קצבאות התובע ובן זוגו, מהווה 133% מן השכר הממוצע עבור נשואים ו-45% עבור לא נשואים.

תובעים חדשים של קצבת שאירים

1. 36% ממגישי תביעות חדשים לקצבת שאירים היו מתחת לגיל 60. רוב המבוטחים הנפטרים (64%) שבגינום הוגשו התביעות, היו מעל גיל 65.

2. 55% מן הנשים ו-33% מן הגברים לא דווחו על הכנסות כלשהם. ל-18% היו הכנסות מעבודה. שיעור המדווחים על פנסיה מעבודה גדל לעומת שנת 1978. עבור למעלה מ-78% ממקבלי פנסיה, רמת הפנסיה אינה עולה על מחצית השכר הממוצע.

3. מבחינת רמת ההכנסה הכוללת של התובעים, ל-59% מן הגברים ו-85% מן הנשים הכנסתם נמוכה ממחצית השכר הממוצע.

מקבלי קצבאות זקנה ושירים

המוסד לביטוח לאומי משלם קיצבאות זקנה לפי חוק לכל מבוטח אשר מגיע לגיל 65 בגבר ו-60 באשה בכפוף למבחן הכנסות מעבודה, לאחר גיל 70 ו-65, בהתאמה ללא מבחן הכנסות. הזכאות לקצבה מותנית במילוי התנאים הנדרשים בחוק.

גמלאות המשולמות על פי חוק ביטוח לאומי ניתנות לתושבי ישראל, שהיו מבוטחים¹. קצבאות שלא על פי חוק ניתנות בעיקר לעולים חדשים שלא צברו תקופות ביטוח המזכות אותם בקצבה על פי חוק.

לוח מס. 1: מקבלי קצבאות זקנה ושירים, 1993-1995

שירים	זקנה		
	לא לפי חוק	לפי חוק	
100,600	70,350	346,825	מקבלים ב-1993
7,750	12,500	29,930	הצטרפו ב-1993
101,300	76,700	357,850	מקבלים ב-1994
7,250	12,100	30,900	הצטרפו ב-1994
101,850	83,100	368,970	מקבלים ב-1995
7,480	12,500	31,260	הצטרפו ב-1995

החל משנת 1993 מצטרפים כ-30,000 איש כל שנה למאגר מקבלי קצבאות הזקנה על פי חוק וכ-8,000 מקבלי קצבת שירים אשר מהווים את הדור החדש של פורשים במדינת ישראל.

I. תובעים חדשים לקצבת זקנה

סקר ראשון של תובעים חדשים לקצבת זקנה נערך על ידי המוסד לביטוח לאומי בשנת 1978. מאז חלו שינויים רבים במצבה הכלכלי של אוכלוסיית המדינה בכלל ושל אוכלוסיית הקשישים בפרט. אמנם קיימים נתונים לשנת 1985 לגבי אוכלוסיית הקשישים הכללית², אך

¹ גברים מבוטחים במשך כל שהותם בארץ. בעבר, נשים לא היו מבוטחות בתקופת היותן עקרות בית. החל מ-1/96 עקרות בית חינן מבוטחות לקצבת זקנה בזכות עצמן, ובהגיען לגיל 65 הן תזכינה לקצבת זקנה בזכות עצמן.

² סקר קשישים ארצי שנערך על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשיתוף המוסד לביטוח לאומי וגורמים ממשלתיים וציבוריים נוספים.

יחד עם זאת הורגש צורך להעמיק במידע על קבוצות הפורשים החדשים, במיוחד בתחומי התעסוקה וההכנסות בגיל הזקנה, תוך שימת דגש על מקורות ההכנסה למיניהם ורמת הכסוי הפנסיוני.

במגמה ללמוד על איפיוניהם הדמוגרפיים ומצבם הכלכלי של פורשים חדשים במדינת ישראל, ערך המוסד לביטוח לאומי סקר נוסף של תובעים חדשים לקצבת זקנה בשנת 1993. הסקר התבסס על מדגם ארצי שוטף המשמש את ענף זקנה ושאיירים לצורך ביקורת איכות.

ההחלטה להעמיק באיסוף נתונים לגבי תובעים חדשים נעוצה בכך שאפיוני אוכלוסייה זאת הם הרלוונטים ביותר לתכנון מדיניות כלכלית על פי מגמות ושינויים במצבם של דורות הקשישים העתידיים בישראל, לעומת הדורות הקודמים.

הדבר נכון במיוחד באשר לכיסוי פנסיוני. הנתונים הקיימים לגבי מקבלי פנסיות מקרנות הפנסיה, מקבלי הפנסיה התקציבית ומקבלי פנסיה מקרנות אחרות לוקים בחסר ואינם מכסים את כל האוכלוסייה הרלוונטית. לכן היה עניין לדעת מהם מקורות ההכנסה הנוספים של התובעים החדשים וכן לאפיין את אותן אוכלוסיות אשר אינן מכוסות בתוכניות הפנסיה.

המדגם כלל 557 מגישי תביעות לקצבת זקנה, לפי חוק³. לא נכללו בסקר מגישי תביעות לקצבאות שלא לפי החוק. הסקר נערך בכל סניפי המוסד לביטוח לאומי, לגבי תביעות שהוגשו במשך שלושה חודשים, יוני עד אוגוסט. נאספו נתונים מטופסי התביעה וההחלטה של מגישי התביעות החדשים, וכן מסמכים רלוונטים בתיק הקשורים לתביעה (אישורי שכר ומשכורת, משך העסקה וכו'). מקור מידע נוסף היה נתוני קובץ זקנה ושאיירים, הכולל נתונים על רמת הקצבה, הרכב התלויים במקבל הקצבה, הזכאות להשלמת הכנסה, תוספת וותק וכו'.

בתאור אוכלוסיית התובעים החדשים להלן, נעשתה השוואה למקורות מידע נוספים, כדלקמן:

- א. סקר תובעים חדשים 1978;
- ב. סקר ארצי של קשישים 1985;
- ג. נתוני קובץ ז'ייש עבור התובעים החדשים בשנת 1993.
- ד. נתוני קובץ ז'ייש כללי בשנת 1993.

³ כמו כן נדגמו 215 מגישי תביעה לקצבת שאירים, ראה פרק II.

א. סקר תובעים חדשים 1978

סקרי תובעי קצבת זקנה ושאיירים 1978/9 ו-1993 הינם דומים למדי וברי השוואה. האוכלוסייה הנחקרת כוללת את כל התובעים קצבאות זקנה ושאיירים. ב-1978 מדובר בסקר שנערך בחודש אוגוסט של אותה שנה ואילו בסקר 1993 הנתונים נאספו במהלך 3 חודשים, יוני עד אוגוסט 1993.

הנתונים נאספו מתוך התיק האישי של התובע: המסמך הבסיסי היה טופס התביעה ונעשה שמוש גם בטופס ההחלטה, טופס התביעה להשלמת הכנסה וכן מסמכים שונים המופיעים בתיק לאימות התביעה, כגון אישורי מעסיק על העסקת התובע, על משכורות, הפסקת עבודה, פנסיות, וכו'.

בסקר שנערך ב-1978, נערכו בקורי בית אישיים ע"י פוקדים בבית התובע על מנת להשלים נתונים, בעיקר נתוני הכנסות. בשנת 1993 השלמת נתונים על הכנסות נעשתה טלפונית, וזאת על מנת להוסיף נתוני הכנסות בעיקר מפנסיה (במקרים שבעת הגשת התביעה נתונים כאלה לא היו עדיין ידועים במלואם למגיש התבעה).

ב. סקר קשישים ארצי

סקר זה שנערך ב-1985 מיצג את כל הקשישים בארץ מגיל 60 ומעלה. בסקרי התובעים, לעומת זאת, גיל התובעים נע בדרך כלל בין 60-65 לאשה ו-65-70 לגבר. כמו כן, הסקר הארצי כלל קשישים שזכאים לקצבת זקנה על פי החוק וכאלה שאינם זכאים עדיין, וכן אלה שלא יהיו זכאים כלל (כגון נשים עקרות בית, עולים לארץ לאחר גיל 60).

יכולת השוואה לנתוני סקר התובעים כמובן מוגבלת והיא עשויה להיות נכונה בעיקר בהשוואה של סדרי גודל.

ג. קובץ מגישי תביעה

כשלושה חודשים לאחר שנאספו נתונים מתוך תיקי התובעים, הוכן קובץ מקבלי קצבאות זקנה ושאיירים עבור מגישי התביעות שבסקר, מתוך קובץ מקבלי קצבאות זקנה ושאיירים הכללי. בקובץ זה נכללו נתוני הזכאות, כגון תוספות וותק ואי פרישה, הרכב משפחתי של מקבל הקצבה, הזכאות להשלמת הכנסה, וכו'.

בבדיקת נתוני קובץ מקבלי קצבאות זקנה ושאיירים, נמצא כי מתוך 557 התובעים החדשים במדגם שהגישו תביעה לקצבת זקנה, רק ל-4 נדחתה תביעתם בשל אי-זכאותם לקצבה. כלומר למעלה מ-99% ממגישי התביעה אמנם זכאים לקצבת זקנה.

שיעור גבוה זה מלמד על כך שתהליך הגשת התביעה מלווה בהסברה טובה ומצמצם הגשת תביעות סרק שעשויות להדחות. כיום המוסד לביטוח לאומי שולח לביתו של כל מי שעשוי להיות זכאי לקצבת זקנה בגיל 60-65 (וכן בגיל 70 פעם נוספת למי שעדיין לא זכאי) טופס תביעה לקצבת זקנה בלווי הסברים מפורטים על כללי זכאות. תהליך זה אמור לסייע לאזרח למצות את זכויותיו וכן לסנן הגשת תביעות שעשויות להדחות.

תאור אוכלוסיית המדגם

50.6% של התובעים היו נשים ו-49.4% גברים.

מתוך התפלגות על פי גיל של התובעים החדשים ברורה מגמת הגשת תביעה לקצבה בתחילת גיל הזכאות⁴, כלומר 60 לאישה ו-65 לגבר. כ-71% מתוך התובעות החדשות הן בגיל 60 ו-69% מן הגברים הנם בגיל 65. נתונים אלה בוודאי משקפים הן את הסדרי הפרישה הקיימים במדינה והן את רמת האבטלה הגבוהה יחסית במשק ששררה בשנת 1993, כאשר לאבטלה גבוהה ישנה בדרך כלל השפעה ניכרת גם על גיל הפרישה.

עם זאת, ניתן לציין כי 10% מהנשים וכ-17% מהגברים פורשים בגיל המוחלט של הזכאות לקצבה, כלומר מעל גיל 65 לאישה ומעל גיל 70 לגבר. נתונים אלה דומים לנתוני סקר ארצי שנערך ב-1985 לגבי דפוסי פרישה של קשישים שעבדו אי פעם בישראל.

⁴ גיל הפרישה המותנה על פי חוק הוא גיל 60-65 לאישה ו-65-70 לגבר. אדם הפורש בגיל זה עומד במבחן הכנסה לגבי הכנסתו מעבודה. גיל 65 לאישה וגיל 70 לגבר הינו גיל הפרישה המוחלט, שבו אין כל חגבלה ברמת החכנסה של הפורש.

לוח מס. 2: תובעים חדשים לקצבת זקנה בשנת 1993, לפי מין וגיל (באחוזים)

נשים		סך הכל	גברים		סך הכל
נשים	גיל		גברים	גיל	
282		סך הכל	275		סך הכל
100.0			100.0		
71.3	60		68.7	65	
12.4	61		6.9	66	
2.5	62		2.2	67	
1.4	63		2.9	68	
2.5	64		2.2	69	
9.9	+65		17.1	+70	

מבחינת המצב המשפחתי, רוב הגברים (88%) וכן רוב הנשים (64%) הם נשואים. כ-19% מן הנשים התובעות קצבה הינם אלמנות לעומת 4% מן הגברים התובעים. כמו כן, אחוז הנשים הגרושות (12%) גבוה יחסית לגברים הגרושים (4%).

לוח מס. 3: התובעים החדשים, לפי מין ומצב משפחתי (באחוזים)

נשים	גברים	מצב משפחתי
100.0	100.0	סך הכל
64.2	88.4	נשוי
18.5	4.0	אלמן
12.4	3.6	גרוש
2.8	3.6	רווק
2.1	0.4	נפרד

כ-35% מן התובעים החדשים עלו לארץ לפני קום המדינה או נולדו בישראל. 23% עלו בשנים 1948-1950 ועוד כ-22% עלו בין 1951 ל-1967. העליה לארץ לאחר 1967 שאופינה על ידי עליה גדולה מבריה"מ בראשית שנות ה-70 מנתה כ-12% מן התובעים, ועוד כ-8% עלו לאחר 1990 - כולן נשים (וזאת כיון שהגברים שעלו ב-1993 עדיין לא יכלו לצבור תקופת אכשרה המזכה בקצבה).

מענין לציין, שכ-70% מן הגברים עלו לארץ לפני 1950 ואילו בקרב הנשים רק 46% מהתובעות החדשות עלו בשנים הללו. יתכן שדור הותיקות, כלומר נשים שעלו בתקופות מוקדמות יותר, נטה פחות לעבוד ולכן פחות מהן צברו זכויות לקצבת זקנה בזכות עצמן.

עוד בולטת העובדה שכ-15% מן התובעות החדשות עלו לארץ בגל העליה האחרון. אין להניח ששלבן בשוק העבודה הוא המקור לצבירת זכויות אלא היותן בעת העליה פחות מגיל 60 ולא נשואות, או נשואות לגבר שבעת עליתו היה מעל גיל 60. שתי קבוצות אלו מבוטחות בביטוח זקנה על פי החוק.

לוח מס. 4: התובעים החדשים, לפי מין ושנת עליה

שנת עליה	סך הכל	גברים	נשים
סך הכל מספרים אחוזים	557	275	282
	100.0	100.0	100.0
עד 1947*	35.2	40.7	29.8
1950-1948	22.8	29.8	16.0
1966-1951	22.4	19.6	25.2
1989-1967	12.1	9.9	14.5
1990 ומעלה	7.5	-	14.5

* כולל תובעים שנולדו בישראל.

כ-34% מן התובעים הנם יוצאי אסיה-אפריקה, עוד 45% יוצאי אירופה ו-2% יוצאי אמריקה. כ-12% הינם יהודים שנולדו בישראל ו-6% הינם ישראלים לא-יהודים. ניתן לראות הבדלים בין כלל מקבלי קצבאות הזקנה לבין דור התובעים החדשים כאשר בקרב החדשים ישנו שיעור נמוך יחסית של עולי מזרח אירופה, שהיוו עיקר המתישבים הראשונים בארץ, ושיעור גבוה יותר יחסית של ילידי ישראל ועולי אסיה-אפריקה.

לוח מס. 5: תקשישים, לפי יבשת מוצא

סך כל מקבלי קצבאות זקנה	תובעים חדשים	יבשת מוצא
351,853	557	סך הכל מספרים
100.0	100.0	אחוזים
12.7	16.9	אסיה
12.9	16.9	אפריקה
48.9	34.8	מזרח אירופה
3.6	5.0	מערב אירופה
2.1	5.2	אירופה*
1.4	2.0	אמריקה/אוסטרליה/אוקיינוס
7.5	11.8	ישראל/יהודי
5.6	5.6	ישראל/לא יהודי
5.2	1.8	אחר

* ללא ציון מיקום.

תוספת וותק ודחית פרישה

קצבת הזקנה המשולמת לקשישים מורכבת מקצבה בסיסית ומתוספות עבור תלויים. מעבר לכך מתווספת לקצבה תוספת וותק ותוספת דחית פרישה. תוספת וותק משולמת עבור כל שנת ביטוח מעבר ל-10 שנות הביטוח הראשונות. תוספת זו מהווה 2% מהקצבה הבסיסית עבור כל שנת ביטוח עבור מקסימות 25 שנות ביטוח (התוספת המירבית היא 50% מהקצבה הבסיסית).

התושבים הותיקים של מדינת ישראל על פי רוב כבר מבוטחים למעלה מ-35 שנה: 10 שנים ראשונות ועוד 25 שנות ביטוח המזכות במקסימום תוספת הותק. מבין אוכלוסית הסקר, נמצא שיעור גבוה של ותיקים המקבלים תוספת וותק מקסימלית או קרובה לה.

עולים חדשים זוכים לתוספות וותק נמוכות יותר, כמו גם הנשים הנשואות אשר בזמן היותן עקרות בית לא צברו וותק ביטוחי.

תוספת דחית פרישה משולמת לכל מי שדוחה את גיל קבלת קצבת הזקנה מעבר לגיל 60 באשה ו-65 בגבר (הגיל המותנה), והכנסתו מעבודה אינה עולה על 57% מהשכר הממוצע לפי

חוק (76% מהשכר הממוצע למי שיש בן-זוג התלוי בו). לכל שנת דחית הקצבה - משולמת תוספת של 5% מקצבת הזקנה, כאשר התוספת המירבית היא 25%.

ניתן לראות מהלוח ששיעור הקשישים ללא תוספת וותק הוא יציב: הן בקרב כלל מקבלי קצבאות הזקנה והן בקרב מדגם התובעים החדשים, לכ-17% לא היתה כלל תוספת וותק. דהיינו, אין מגמת צמצום בשיעור האוכלוסייה הפורשת ללא תוספת וותק, וזאת כנראה בשל העולים החדשים בגיל מבוגר יחסית אשר אינם מצליחים לצבור שנות וותק.

יחד עם זאת, הנתונים מצביעים בבירור על תהליך הבשלת הזכויות לתוספת וותק. בקרב כלל מקבלי קצבאות זקנה, הכוללים כמובן אנשים שפרשו זה מכבר, הספיקו לצבור מקסימום שנות וותק רק 14%, בהשוואה ל-45% בקרב הפורשים החדשים במדגם.

לוח מס. 6: התובעים, לפי תוספת וותק בהשוואה למקבלי קצבת זקנה חדשים ב-1993
ולסך כל מקבלי קצבת זקנה

שנות צבירת תוספת וותק	מקבלי קצבה במדגם*	סך הכל מקבלי קצבת זקנה ב-1993**
סך הכל מספרים אחוזים	557	351,853
	100.0	100.0
אין תוספת וותק	16.9	15.7
עד 8	12.4	21.0
9-10	3.4	6.4
11-15	9.3	15.7
16-20	8.8	14.8
21	0.9	3.3
22	1.2	3.1
23	1.2	3.0
24	0.7	3.1
25 - מקסימום	45.2	13.9

* מדו"ח תובעים חדשים 1993.

** קובץ זקנה ושאיירים. נתונים על מקבלי קצבה חדשים (1993) מתוך הקובץ מוצגים לצורך השוואה עם נתוני הסקר.

לעומת תהליך הבשלת הזכויות לתוספת הוותק, לא נמצאה מגמה דומה באשר לתוספת דחיית פרישה. דפוסי הפרישה מבחינת גיל הפרישה לא השתנו במהלך השנים, דהיינו, אנשים לא נוטים יותר לדחות או להקדים את גיל הפרישה. דפוסי פרישה מעבודה על פי רוב משתנים לפי המצב החוקי במשק והמצב הכלכלי. למשל, כאשר ישנה אבטלה אין נטיה למעסיקים להאריך את תקופת ההעסקה של הקשישים המגיעים לגיל פרישה. גם החוקים שמחייבים פרישה בגיל 65 גורמים לכך שקשישים פורשים מעבודה בגיל זה. בדומה לכלל מקבלי קצבת הזקנה, לכ-83% אין תוספת דחיית פרישה, ורק כ-8% זכאים לתוספת המירבית של 25%.

יתר על כן, ניתן לראות כי כאשר אדם מחליט לדחות את הפרישה, לרוב הדחיה היא בשנה אחת בלבד (כ-20% מתוך התובעים החדשים שדחו את פרישתם), או שהוא דוחה עד הגיל המוחלט (כ-45%).

לוח מס. 7: התובעים החדשים, לפי שיעור תוספת דחיית פרישה בהשוואה למקבלי קצבת זקנה חדשים ב-1993 ולסך כל מקבלי קצבת זקנה

תוספת דחיית פרישה באחוזים מקצבת הזקנה הבסיסית	מקבלי קצבה במדגם*	כלל המקבלים 1993
סך הכל מספרים אחוזים	557 100.0	351,835 100.0
ללא תוספת דחית פרישה	82.4	83.3
5%	3.6	4.1
10%	1.5	2.6
15%	1.6	2.0
20%	3.0	1.5
25% - מקסימום	7.9	6.5

* מדגם תובעים חדשים, 1993.

תוספת וותק ודחיית פרישה לפי מין

נמצאו הבדלים בדפוסי תוספת וותק בהשוואה בין גברים ונשים, בקרב התובעים החדשים. בבחינת הזכאות לתוספת וותק בקרב הפורשים החדשים בולטת התופעה ששיעור הגברים שאינם זכאים כלל לוותק הינו 2.5% בלבד, לעומת כ-31% מבין הנשים שאינן זכאיות לתוספת זו. חשוב להדגיש כי הפער בין גברים ונשים לא הצטמצם במהלך השנים, כאשר בקרב כלל מקבלי קצבת זקנה שיעור הנשים ללא תוספת וותק כלל הינו 28%.

לוח מס. 9: שיעור מקבלי תוספת דחית פרישה ותוספת ממוצעת בקרב התובעים החדשים, לפי מין

כלל מקבלי קצבת זקנה			תובעים חדשים 1993			
נשים	גברים	סך הכל	נשים	גברים	סך הכל	
						כלל מקבלי קצבה:
86.0	80.6	83.3	87.6	77.1	82.4	% ללא תוספת דחית פרישה
5.1	7.9	6.5	4.6	11.3	7.9	% זכאים למקסימום תוספת דחית פרישה
2.1	3.1	2.7	2.1	4.3	3.1	תוספת דחית פרישה ממוצעת
						תוספת דחית פרישה ממוצעת למקבלים
15.4	16.3	16.1	16.6	18.7	17.9	תוספת זן

מקורות הכנסה

נתוני ההכנסה, נלקחו מתוך טופסי התביעות שהוגשו בסניף. מכאן שנתוני ההכנסה משקפים את המצב כפי שדווח בעת הגשת התביעה. יודגש כי הכוונה היתה לקבל נתוני הכנסה לגבי המצב הכלכלי שלאחר גיל הפרישה (גיל הזכאות לקצבה).

יש לזכור שניתן להגיש תביעה לפני או אחרי מועד הזכאות. לכן היה חשש שנתוני ההכנסה המדווחים בעת הגשת התביעה אינם בהכרח משקפים את המצב הכלכלי לאחר הפרישה. דבר זה יכול היה להיות נכון במיוחד עבור אלה שהגישו את התביעה בהיותם עדיין עובדים, ואז אולי נתוני ההכנסה ישקפו את ההכנסה מעבודה שלפני הפרישה.

כדי לוודא שנתוני ההכנסה בסקר אמנם משקפים את המצב לאחר גיל הפרישה וגיל הזכאות לקצבה, הושאו תאריכי הגשת התביעה לתאריכי הזכאות הרשמיים. נמצא כי מתוך התובעים שדווחו על הכנסה מעבודה, כ-95% הגישו תביעתם לאחר גיל הזכאות. לכן יש להניח שנתוני ההכנסה שנמסרו אמנם מתייחסים לתקופה שלאחר גיל הזכאות.

לוח מס. 10: שיעור התובעים בעלי הכנסה ממקורות שונים (בנוסף לקצבת הזקנה של התובע), לפי מין, 1993 (באחוזים)

קצבה מן המוסד לביטוח לאומי	עבור תובעים נשואים: מקורות הכנסת בן הזוג					מקורות הכנסת התובע					מין
	הכנסה אחרת	רכוש והון	רנטה	עבודה	פנסיה מעבודה	הכנסה אחרת	רכוש והון	רנטה	עבודה	פנסיה מעבודה	
39.9	14.4	1.7	3.0	30.9	20.8	7.7	2.7	3.2	34.3	44.3	סך הכל
35.4	12.8	0.8	3.3	22.6	11.5	8.7	4.0	4.4	39.3	53.8	גברים
45.9	16.6	2.8	2.8	42.0	33.1	6.7	1.8	2.1	29.4	35.1	נשים

* 28% דווחו שאין מקורות הכנסה מלבד קצבאות מביטוח לאומי של הקשיש ובן זוגו. 15% מן הגברים ו-41% מן הנשים לא דווחו על הכנסות.

לוח מס. 10 מציג את מקורות ההכנסה של התובעים לפי מין. מתוך כלל התובעים ב-1993 44% דווחו על הכנסה מפנסיה, 34% על הכנסה מעבודה, 3% מרנטה, עוד 3% מרכוש ועוד 8% ממקורות אחרים. כצפוי, לגברים שיעור כסוי גבוה בהרבה מנשים מבחינת ההכנסה מפנסיה: 54% לעומת 35%. כמו כן ל-39% מהגברים הכנסה מעבודה לעומת ל-29% מן הנשים.

ל-40% מן התובעים הנשואים, יש בן זוג המקבל אף הוא קצבה מהמוסד לביטוח לאומי. מתוך בני הזוג בעלי קצבה מהמוסד, 80% מבני הזוג מקבלים קצבת זקנה, 12% מקבלים קצבת נכות כללית ועוד 8% מקבלים קצבאות אחרות (סיעוד, הבטחת הכנסה, נפגעי עבודה, קצבאות זקנה שלא לפי חוק, וכו').

נראה שחל שינוי משמעותי בשיעור הקשישים בעלי הכנסות ממקורות שונים במהלך השנים: הדבר בולט, כצפוי, מבחינת הזכאות לפנסיה מהעבודה.

לוח מס. 11: שיעור התובעים בעלי הכנסה ממקורות שונים, לפי מין, 1978 ו-1993

	פנסיה מעבודה	עבודה	רנטה	אחר**	
<u>1978</u>					
סך הכל	34	35	7	11	
גברים	39	37	8	12	
נשים	24	28	6	10	
<u>1993</u>					
סך הכל	44	34	3	11	
גברים	54	39	4	13	
נשים	35	29	2	9	

* חכנסת התובע בנוסף לקצבת הזקנה.
 ** כולל רכוש.

בהשוואה לסקר תובעים חדשים שנערך ב-1978 השוני המהותי העיקרי הוא בשיעור הזכאים לפנסיה. לא נמצא שינוי בשיעור הקשישים העובדים. בקרב הגברים הזכאים לפנסיה חלה עליה מ-39% ב-1978 ל-54% ב-1993. בקרב הנשים עלה שיעור מקבלות פנסיה מעבודה מ-24% ב-1978 ל-35% ב-1993.

יש להניח כי הנתונים על שיעור מקבלי פנסיה ב-1993 הינם מוטים כלפי מטה. יודגש כי שיעור הכסוי הפנסיוני במקרה של התובעים החדשים אינו מלא מכיוון שחלק ניכר מן התובעים עדיין עובד וחלקם יהיו זכאים לפנסיה עם פרישתם המלאה מהעבודה, מה שאמור להעלות את שיעור הזכאות לפנסיה בקרב קבוצת גיל זו.

לוח מס. 12: התפלגות התובעים לפי צירופי מקורות הכנסה, 1993

חכנסה אחרת בלבד	חכנסה מעבודה ומפנסיה וממקורות אחרים	הכנסה מפנסיה וממקורות אחרים	חכנסה מעבודה וממקורות אחרים	הכנסה מעבודה ומפנסיה	הכנסה מפנסיה בלבד	הכנסה מעבודה בלבד	אין חכנסה כלל	סך הכל	
-----------------------	---	--------------------------------------	--------------------------------------	----------------------------	-------------------------	-------------------------	---------------------	--------	--

הכנסת התובע בלבד

15	7	17	16	37	180	128	157	557	סך הכל
2.7	1.3	3.1	2.9	6.6	32.3	23.0	28.2	100.0	באחוזים
2.9	2.2	2.3	5.5	8.0	39.6	23.6	14.9	100.0	גברים
2.5	0.4	2.8	0.4	5.3	25.2	22.3	41.1	100.0	נשים

הכנסה משפחתית

21	33	20	40	86	137	112	108	557	סך הכל
3.8	5.9	3.6	7.2	15.4	24.6	20.1	19.4	100.0	באחוזים
4.0	6.9	3.3	9.1	16.0	28.0	21.9	11.6	100.0	גברים
3.6	5.0	3.9	5.3	14.9	21.3	19.5	27.0	100.0	נשים

* בנוסף לקצבת הזקנה.

לוח מס. 12 מציג צירופים של מקורות הכנסה של התובעים וכן של מקורות הכנסה משפחתית. כ-28% מן התובעים לא דווחו על הכנסה אישית כלל. לעומת זאת, רק 19% מן התובעים לא דווחו על הכנסה משפחתית. שיעור זה דומה לשיעור הזכאים, בסופו של תהליך הערכת הזכאות, להשלמת הכנסה - 14%. בולטת התופעה שבקרב הגברים רק 15% לא דווחו על הכנסה ומבין הנשים 41% לא דווחו על מקור הכנסה כלשהו.

למעלה ממחצית התובעים דווחו על מקור הכנסה יחיד (בנוסף לקצבת הזקנה). ל-23% ישנה הכנסה מעבודה בלבד (שיעור זהה בקרב הגברים והנשים) ולכ-32% ישנה הכנסה מפנסיה בלבד (ל-40% מהגברים ול-25% מהנשים). בעלי הכנסה ממקורות אחרים, ללא פנסיה או עבודה (רנטה מחו"ל, שכר דירה, דיבדנדים וכו'), מהווים רק לכ-3% מהתובעים. צירופי הכנסה ממקורות שונים יש לכ-14% וגם כאן הצרוף העיקרי הוא של פנסיה והכנסות מעבודה (6.6%). מקבלי פנסיה ומקורות אחרים, וכן עבודה ומקורות אחרים, מנו כ-3.0% לכל אחד מהצירופים.

כלומר, מרבית ההכנסות של הפורשים החדשים נובעים מהכנסה כלכלית כגון עבודה, או הכנסה שנבעה מהכנסה כלכלית בעבר, כלומר הפנסיה מעבודה.

מתוך אלה שדווחו על הכנסות מעבודה (בנוסף לקצבה) רובם הנם בעלי הכנסה מעבודה בלבד (כ-68%) אולם לחלקם ישנם גם הכנסות נוספות: הכנסה מפנסיה יש לעוד כ-20%, הכנסה מעבודה וגם הכנסה ממקורות אחרים ישנה לעוד כ-12%. מתוך אלה שדווחו על הכנסה מפנסיה לכ-75% יש הכנסה מפנסיה בלבד ולעוד כ-15% הכנסה גם מעבודה. הכנסה מפנסיה ומקורות אחרים יש לכ-10%.

כאשר מסתכלים על הכנסה משפחתית (לוח מס. 12), לפי מקור הכנסה, התמונה משתנה. אחוז אלה שלא דווחו על הכנסות - 19% וכן הרכבי ההכנסה השתנו. ירד אחוז המדווחים על הכנסה ממקור אחד בלבד, למשל פנסיה - מ-32.3% ל-24.6%. במקביל עלה אחוז המדווחים על הכנסות ממספר מקורות כגון מפנסיה ועבודה, מ-6.6% ל-15.4%, וכן שיעור מקבלי צרוף ההכנסות מפנסיה מעבודה וממקורות אחרים גדל מ-1.3% ל-5.9%.

לוח מס. 13: התפלגות התובעים החדשים לפי מקורות הכנסה משפחתית, 1978 ו-1993

1993**	1978	מקור הכנסה משפחתית
557 = N	1,119 = N	
100	100	סך הכל
19	22	אין הכנסה כלל
25	21	הכנסות מפנסיה בארץ בלבד
20	26	הכנסות מעבודה בלבד
15	10	הכנסות מפנסיה + עבודה
21	20	צרופים אחרים

* הכנסות התובע (ובן זוגו), חוץ מקצבת הזקנה.
 ** ראה הערה ללוח מס. 10.

אם נשווה לסקר הקודם שנערך ב-1978 ניתן לראות כי במהלך 15 השנים שחלפו בין סקר לסקר, צומצם שיעור התובעים ללא הכנסות משפחתיות כלל ב-3% בלבד. שיעור התובעים בעלי הכנסות מעבודה בלבד ירד בעוד שמשקל התובעים בעלי הכנסות מעבודה ומפנסיה עלה.

בבדיקת שיעור הזכאים להשלמת הכנסה מקרב התובעים החדשים נמצא שב-1978 היו 23% הזכאים להשלמה ובשנת 1993 ל-14% בלבד אושר השלמה (לפי הנתונים בקוסף המקבלים). זאת בהשוואה ל-18% הזכאים להשלמת הכנסה מכלל הקשישים מקבלי קצבאות זקנה לפי חוק⁵. ראוי להזכיר בהקשר זה כי בשנת 1982 חלה החמרה במבחני הכנסה המזכים להשלמת הכנסה עם כניסת חוק הבטחת הכנסה. החמרה זו עשויה להסביר חלק מהירידה בשיעור הזכאות להשלמת הכנסה בין שני הסקרים.

כאמור, שיעור הזכאים לפנסיה גדל. שיעור הזכאים לפנסיה בלבד גדל מ-21% ב-1978 לכ-25% בשנת 1993.

אולם שיעור בעלי הכנסה מעבודה בלבד ירד, ובשנת 1993 ישנו אחוז נמוך מזה שבשנת 1978: 20% לעומת 26%. שיעור מקבלי פנסיה מעבודה ועוד הכנסה מעבודה בשנת 1978 היה 10% ובשנת 1993 הוא עלה ל-15%.

כיון ששיעור הזכאות לפנסיה גדל, וגם ההכנסה מפנסיה גדלה עקב הבשלה של שנות וותק פנסיוני נוספות, יתכן והצורך של קשישים להמשיך לעבוד כדי להשלים הכנסות פחת, ומי שממשיך לעבוד לא בהכרח עושה זאת בשל הצורך בהכנסה נוספת.

רמת ההכנסה האישית של התובעים החדשים⁶

כאמור, ל-34% מן התובעים יש הכנסה מעבודה. בקרב התובעים אשר דווחו על הכנסות מעבודה, ההבדל בין גברים לנשים בולט בכל רמות ההכנסה. ל-11% מהגברים ו-19% מהנשים היו הכנסות מעבודה הנמוכות מרבע השכר הממוצע במשק. ל-55% נוספות מתוך הנשים יש הכנסה עד למחצית השכר הממוצע לעומת -27% של הגברים.

⁵ לא כולל עולים חדשים הזכאים לקצבת זקנה על פי הסדר עם האוצר, כאשר 95% זכאים גם להשלמת הכנסה.

⁶ רמת ההכנסה של התובע והכנסה משפחתית בפרק זה אינם כוללים את קצבאות הזקנה של המוסד לביטוח לאומי.

לוח מס. 14: התובעים החדשים בעלי הכנסה מעבודה*, לפי רמת הכנסה מעבודה כאחוז מהשכר הממוצע

רמת הכנסה כאחוז מהשכר הממוצע						סך הכל		
+ 1.5 שכר ממוצע	מ-1 עד 1.5 שכר ממוצע	מ-3/4 עד מלוא השכר הממוצע	מ-1/2 עד 3/4 שכר ממוצע	מ-1/4 עד 1/2 שכר ממוצע	עד 1/4 שכר ממוצע	אחוזים	מספרים מוחלטים	
10.1	6.9	9.0	20.7	38.8	14.4	100.0	188	סך הכל
11.3	6.9	8.8	22.5	37.5	13.1	100.0	160	נשוי
(3.6)	(7.1)	(10.7)	(10.7)	46.4	21.4	100.0	28	לא נשוי
14.8	9.3	13.0	25.0	26.9	11.1	100.0	108	גברים סה"כ
16.0	9.0	12.0	26.0	26.0	11.0	100.0	100	נשוי
-	(12.5)	(25.0)	(12.5)	(37.5)	(12.5)	100.0	8	לא נשוי
3.7	3.8	3.8	15.0	55.0	18.8	100.0	80	נשים סה"כ
3.3	3.3	3.3	16.7	56.7	16.8	100.0	60	נשוי
(5.0)	(5.0)	(5.0)	(10.0)	50.0	25.0	100.0	20	לא נשוי

* הכנסת התובע בלבד, לא כולל קצבת הזקנה.

ל-24% של הגברים יש הכנסות גבוהות יחסית, מעל השכר הממוצע, לעומת 7% בלבד בקרב הנשים. קבוצת הגברים הנשואים היא בעלת הכנסות מעבודה הגבוהה ביותר, עם 16% מעל 1.5 השכר הממוצע (יש לציין שגברים אלה הינם בגיל המוחלט וזכאים לקצבת זקנה גם ברמת הכנסה זו). בולטת קבוצת הנשים העובדות הלא נשואות אשר 25% מתוכן הכנסתן מעבודה אינה עולה על רבע מן השכר הממוצע.

בהשוואה לתובעים החדשים ב-1978 ניתן להבחין בעליה ברמת ההכנסה מעבודה בקרב התובעים החדשים ב-1993. ב-1978 הכנסתם מעבודה של 65% היתה עד למחצית השכר הממוצע. ב-1993 רק 53% השתכרו ברמה זו. כמו כן, 21% ב-1978 השתכרו למעלה מ-3/4 השכר הממוצע לעומת 26% ב-1993 (לוח מס. 15)

לוח מס. 15: רמת הכנסת התובעים* מעבודה כאחוז מהשכר הממוצע ב-1978 וב-1993

רמת הכנסה כאחוז מהשכר הממוצע					סך הכל	שנה
עד 1/4 שכר ממוצע	מ-1/4 עד 1/2 שכר ממוצע	מ-1/2 עד 3/4 שכר ממוצע	מ-3/4 עד מלוא השכר הממוצע	מעל שכר ממוצע		
23	42	14	7	14	100.0	1978
14	39	21	9	17	100.0	1993

* הכנסת התובע בלבד, לא כולל קצבת הזקנה.

לוח מס. 16 מציג את התפלגות רמת ההכנסה מפנסיה של אלה הזכאים לה. כ-60% מן הזכאים לפנסיה הכנסתם ממקור זה אינה עולה על מחצית השכר הממוצע. בקרב הנשים שיעור זה מגיע לכדי 70%, בעוד שבין הנשים לכ-38% הפנסיה מגיעה עד ל-1/4 מהשכר הממוצע בלבד. בקרב הגברים רק ל-16% הכנסה בגובה סכומים אלה. בקרב הגברים הנשואים ל-18% זו רמת הפנסיה שלהם, לעומת 5% בקרב הלא נשואים.

הכנסה מפנסיה הגבוהה משכר ממוצע אנו מוצאים אצל 18% מן הגברים ו-6% בלבד בקרב הנשים, דבר שבדאי נובע הן מרמות שכר שונות בין גברים ונשים, והן מוותק בעבודה המשפיע על שיעורי הצבירה של אחוזי הפנסיה וממילא גם על גובהה.

הפנסיה הממוצעת לתובעים החדשים, גברים ונשים, עמדה על 1,784 ש"ח שהם מהווים כ-56% מהשכר הממוצע.

מנתוני קרנות הפנסיה ההסתדרותית⁷ עולה שבסוף שנת 1993 פנסית הזקנה הממוצעת לכלל המקבלים היתה 44% מהשכר הממוצע בלבד. לפי סקר הכנסות - 1992/3 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הפנסיה הממוצעת היתה כ-43% מהשכר הממוצע.

כלומר, רמת הפנסיה של התובעים החדשים גבוהה מזו של כלל המקבלים בתקופה זו.

⁷ נתוני מחלקת הפנסיה של ההסתדרות.

לוח מס. 16: רמת הכנסת התובעים מפנסיה¹ כאחוז מהשכר הממוצע

רמת הכנסה כאחוז מהשכר הממוצע						סך הכל		
+ 1.5 שכר ממוצע	מ-1 עד 1.5 שכר ממוצע	מ-3/4 עד מלוא השכר הממוצע	מ-1/2 עד 3/4 שכר ממוצע	מ-1/4 עד 1/2 שכר ממוצע	עד 1/4 שכר ממוצע	אחוזים	מספרים מוחלטים	
2.9	10.4	11.6	13.8	34.4	24.9	100.0	241	סך הכל
2.1	11.6	12.1	16.8	32.6	24.7	100.0	190	נשוי
5.9	5.9	9.8	11.8	41.2	25.5	100.0	51	לא נשוי
4.1	13.7	12.3	17.8	35.6	16.4	100.0	146	גברים סה"כ
3.2	14.2	13.4	18.1	33.1	18.1	100.0	127	נשוי
10.5	10.5	5.3	15.8	52.6	5.3	100.0	19	לא נשוי
1.0	5.3	10.5	12.6	32.6	37.9	100.0	95	נשים סה"כ
-	6.4	9.5	14.3	31.7	38.1	100.0	63	נשוי
3.1	3.1	12.5	9.4	34.4	37.5	100.0	32	לא נשוי

* הכנסת התובעים בלבד, בעלי פנסיה, לא כולל קצבה חזקנה.

כצפוי, יש הבדל ברמת הכנסה כאשר בוחנים את הכנסת התובע בלבד לעומת ההכנסה המשפחתית.

כאמור, בחינת הכנסתם של התובעים בלבד מראה שכ-28% לא דווחו על הכנסות כלל, כאשר מצבן של הנשים קשה במיוחד - 41% לא דווחו על הכנסות לעומת 14.5% בקרב הגברים (לוח מס. 17).

עוד 38% מן הנשים הכנסתן היא עד לגובה של מחצית השכר הממוצע לעומת 33% בקרב הגברים. כצפוי, הקבוצה החלשה ביותר הנה הנשים הלא נשואות, כאשר ללמעלה מ-80% אין כלל הכנסות או שהכנסתן אינה עולה על מחצית השכר הממוצע.

לוח מס. 17: התובעים, לפי כלל הכנסת התובע, כאחוז מהשכר הממוצע (באחוזים)

רמת הכנסה כאחוז מהשכר הממוצע							סך הכל		
+ 1.5 שכר ממוצע	מ-1 עד 1.5 שכר ממוצע	מ-3/4 עד מלוא השכר הממוצע	מ-1/2 עד 3/4 שכר ממוצע	מ-1/4 עד 1/2 שכר ממוצע	עד 1/4 שכר ממוצע	אין הכנסה	אחוזים	מספרים מוחלטים	
7.4	9.2	8.4	11.3	22.0	13.6	28.0	100.0	557	סך הכל
7.6	9.9	9.4	13.7	21.9	14.2	23.5	100.0	424	נשוי
6.8	6.8	5.3	3.7	22.6	12.0	42.9	100.0	133	לא נשוי
12.0	13.5	11.3	15.6	21.8	11.3	14.5	100.0	275	גברים סה"כ
11.9	14.0	11.9	16.5	20.6	11.5	13.6	100.0	243	נשוי
12.5	9.4	6.2	9.4	31.2	9.4	21.9	100.0	32	לא נשוי
2.8	5.0	5.7	7.1	22.3	16.0	41.1	100.0	282	נשים סה"כ
1.7	4.4	6.0	9.9	23.8	17.7	36.5	100.0	181	נשוי
5.0	5.9	4.9	2.0	19.8	12.9	49.5	100.0	101	לא נשוי

* הכנסות התובע מכל המקורות, לא כולל קצבת הזקנה.

תמונה מלאה יותר מתקבלת כאשר בוחנים את ההכנסה המשפחתית (לוח מס. 18). נמצא שאחוז אלה שלא דווחו כלל על הכנסה היה רק כ-19%. בנוסף, שיעור התובעים להם הכנסה משפחתית שאינה עולה על מחצית השכר הממוצע הינו כ-27% בלבד.

רמת ההכנסה המשפחתית

ברור שבחינת הכנסה משפחתית משפרת בעליל את תמונת ההכנסה של הנשואים. למשל, אם נתיחס להכנסה אישית בלבד, שיעור הנשים הנשואות הנמצאות ברמת הכנסה הנמוכה ממחצית השכר הינו 78% (כולל חסרות הכנסה). שיעור זה יורד לכדי 40% כאשר מתייחסים להכנסה משפחתית. שיעור הנשים שהכנסתן גבוהה מהשכר הממוצע בבחינת הכנסה אישית הינו כ-8% ובבחינת הכנסה משפחתית היא 33%.

גם אצל הגברים הנשואים כמובן שרמת ההכנסה המשפחתית גבוהה מהכנסתם האישית, אך לא באופן בולט כל כך. בקרב הגברים הנשואים לכ-46% הכנסתם האישית נמוכה ממחצית השכר הממוצע ולכ-26% הכנסה מעל השכר הממוצע. ואילו בבחינת ההכנסה המשפחתית שיעור בעלי הכנסה עד למחצית ירד לכדי 35% ובעלי הכנסה מעל השכר הממוצע עלה לכדי 38%.

לוח מס. 18: התובעים, לפי כלל הכנסותי משפחתיות, כאחוז מהשכר הממוצע (אחוזים)

רמת הכנסה כאחוז מהשכר הממוצע							סך הכל		
+ 1.5 שכר ממוצע	מ-1 עד 1.5 שכר ממוצע	מ-3/4 עד מלוא השכר הממוצע	מ-1/2 עד 3/4 שכר ממוצע	מ-1/4 עד 1/2 שכר ממוצע	עד 1/4 שכר ממוצע	אין הכנסה	אחוזים	מספרים מוחלטים	
18.8	14.7	9.0	11.5	16.5	10.2	19.3	100.0	557	סך הכל
22.6	16.2	10.1	14.1	14.8	9.9	12.2	100.0	424	נשוי
6.7	9.8	5.3	3.0	21.8	11.3	42.1	100.0	133	לא נשוי*
18.9	17.0	9.0	17.0	17.8	8.7	11.6	100.0	275	גברים סה"כ
19.7	18.0	9.4	18.0	16.0	8.6	10.2	100.0	243	נשוי
12.5	9.4	6.3	9.4	31.2	9.4	21.9	100.0	32	לא נשוי
18.8	12.4	8.8	6.0	15.2	11.7	26.9	100.0	282	נשים סה"כ
25.5	13.8	11.0	8.8	13.2	11.6	14.9	100.0	181	נשוי
4.9	9.9	5.0	1.0	18.8	11.9	48.5	100.0	101	לא נשוי

* החבדלים במספרים מלוח 16 נובעים מאי-דיוקים ברישום הכנסות בן הזוג הנפטר.
 ** הכנסות התובע ובן זוגו, לא כולל קצבאות של התובע ובן זוגו.

בקרב התובעים החדשים נבדקו ההכנסה הממוצעת והחציונית המשפחתית של קשישים בודדים ונשואים (לוח מס. 19).

קיים הבדל כפוי בין בודדים ונשואים, כאשר הכנסתם הממוצעת (ללא קצבאות) של הנשואים הינה פי שלוש כמעט מהכנסת הבודדים: ההכנסה המשפחתית של הנשואים מהווה כ-133% מן השכר הממוצע לעומת כ-45% מן השכר הממוצע עבור בודדים. גם ההכנסה החציונית בקרב הנשואים הינה פי שלוש מזו של הבודדים.

העובדה שההכנסה הממוצעת של כלל התובעים, במונחים של אחוז מן השכר הממוצע, גבוהה פי שלוש מן ההכנסה החציונית מצביעה על כך שלחלק מן התובעים ובני זוגם יש הכנסות גבוהות - יתכן בשל העובדה שחלק מבני הזוג עדיין עובדים, והכנסתם מעבודה גבוהה יחסית.

חשוב להזגיש כי נתונים אלה מתארים את רמת ההכנסה של קשישים ערב פרישתם, כלומר בהתחלת "קריירת הפרישה". ניתן לשער, שקיימת תופעה של דלדול הכנסות עם ההזדקנות; עקב הפסקת עבודה, עקב שחיקה ברמות ההכנסה ובמיוחד עם פטירת אחד מבני הזוג.

ניתן להשוות לסקר תובעים חדשים שנערך ב-1979 רק לגבי תובעים בעלי הכנסות. נמצא שיש גידול ברמת ההכנסה הממוצעת של בודדים בעלי הכנסות, כאחוז מן השכר הממוצע, מ-48% ב-1978 ל-78% ב-1993. כן גדלה הכנסתם של הזוגות בעלי ההכנסות מ-82% ל-151% מן השכר הממוצע. ההכנסה הציונית של בעלי הכנסות הן של הבודדים והן של הזוג, אף היא גבוהה יותר בשנת 1993.

לוח מס. 19: ההכנסה המשפחתית הממוצעת והציונית של תובעים חדשים כאחוז מהשכר הממוצע, 1993

	לא נשוי	נשוי	סך הכל	
הכנסה ממוצעת				
כ- % מהשכר הממוצע	45.2	132.8	117.4	הכנסה ממוצעת
הכנסה ציונית				
כ- % מהשכר הממוצע	22.6	70.4	59.0	הכנסה ציונית

* חכנסות התובע (ובן-הזוג), לא כולל קצבאות, כולל אלה שלא דווחו על חכנסות.

לוח מס. 20: רמת ההכנסה המשפחתית של תובעים חדשים ב-1993 ו-1978 (לבעלי הכנסות בלבד) כאחוז מהשכר הממוצע

	1978			1993		
	לא נשוי	נשוי	סך הכל	לא נשוי	נשוי	סך הכל
הכנסה ממוצעת כ- % מהשכר הממוצע	47.5	81.7	74.0	77.6	151.3	134.5
הכנסה ציונית כ- % מהשכר הממוצע	33.0	68.2	48.7	46.7	86.1	80.1

* חכנסות התובע (ובן-הזוג), לא כולל קצבאות.

II. תובעים חדשים לקצבת שאירים

במסגרת הסקר נבדקו גם תיקים של מגישי תביעה לקצבת שאירים.

השוואת אפיוני התובעים בסקר לנתוני כלל המצטרפים החדשים למקבלי קצבת שאירים ב-1993 דומה, ולכן ניתן להניח כי הסקר מייצג נאמנה את האוכלוסייה הנסקרת.

הסקר כלל 212 תיקים, מתוכם 185 נשים ו-27 גברים. התפלגות זו לפי מין - רובם נשים - משקפת את הגדרות החוק של אלמן ושל אלמנה, כאשר הגברים כפופים למבחני הורות או מבחני הכנסות כדי להיות מוגדרים כאלמנים, ואילו הנשים נחשבות אלמנות בכל גיל⁸ ובכל רמת הכנסה.

ההבדלים בהגדרת אלמן/אלמנה גם מסבירים את ריכוז הגברים בגילאים הצעירים: 36% ממגישי תביעות לקצבת שאירים היו מתחת לגיל 60. מבין הגברים - 68% היו צעירים מגיל זקנה (65).

הפער בין גברים ונשים מוסבר גם בכך שנשים עקרות בית שהולכות לעולמן ואינן מבוטחות בביטוח שאירים אין בעליהן זכאים לקצבת שאירים, בעוד שהגברים כולם מבוטחים ופטירתם מזכה את נשותיהם האלמנות לקצבה.

יש לציין שבשל המספר הקטן של גברים במדגם יש להתייחס לנתונים בזהירות.

לוח מס. 21: מגישי תביעה לקצבת שאירים, לפי מין וגיל

גיל	סך הכל	גברים	נשים
סך הכל אחוזים	212	27	185
	100.0	100.0	100.0
עד 19	-	-	-
20-39	6.5	16.0	5.4
40-49	8.8	20.0	7.5
50-59	22.3	24.0	21.9
60-64	12.1	(8.0)	12.8
65-69	17.8	(8.0)	18.7
70-74	12.1	(8.0)	12.8
75-79	9.8	(12.0)	9.1
80+	10.7	(4.0)	11.8

⁸ למעט נשים פחות מגיל 40 ללא ילדים.

לוח מס. 22: התובעים קצבת שאירים, לפי גיל המבוטח*

<u>212</u>	<u>סך כל</u>
<u>100.0</u>	<u>באחוזים</u>
6.0	20-39
8.4	40-49
9.8	50-59
10.2	60-64
12.1	65-69
16.7	70-74
13.0	75-79
22.3	80+
1.5	לא ידוע

* המבוטח: הנפטר

רוב המבוטחים (הנפטרים) היו מעל גיל 65 (4%), 22% מעל גיל 80 ורק כ-14% צעירים מגיל 50.

80% מהמבוטחים שנפטרו קבלו קצבה מהמוסד לביטוח לאומי ערב פטירתם. מתוכם כ-70% קבלו קצבת זקנה ועוד כ-33% קבלו קצבת נכות כללית.

85% מהאלמנים/ות לא קבלו קצבה בזכות עצמם. 10% קבלו קצבת זקנה ו-1.4% קבלו קצבת נכות. 1% קבלו גמלה להבטחת הכנסה וכ-2% קצבה אחרת.

לוח מס. 23: התובעים החדשים לקצבת שאירים, לפי צרופי מקורות הכנסה*

הכנסה אחרת בלבד	הכנסה מעבודה וממקורות אחרים	הכנסה מעבודה ומפנסיה	הכנסה מפנסיה בלבד	הכנסה מעבודה בלבד	אין הכנסה כלל	סך הכל		מין
						אחוזים	מספרים	
(0.5)	(1.0)	(3.7)	28.8	13.5	52.6	100.0	212	סך הכל
-	-	(3.7)	29.6	33.0	33.0	100.0	27	גברים
(0.5)	(1.1)	(3.8)	28.6	10.8	55.1	100.0	185	נשים

* הכנסות התובע לא כולל קצבאות. הנתונים לגבי פנסיה יכולים להיות בגין עבודת התובע או של הנפטר.

בשונה מהתובעים החדשים של קצבת זקנה, עבור למעלה מ-50% מן התובעים קצבת שאירים לא דווח כלל על הכנסות (33% של הגברים ו-55% של הנשים), כ-43% דווח על מקור הכנסה יחיד. ל-13% הכנסה מעבודה בלבד. גם בקרב התובעים קצבת שאירים ניתן לחבתיך בהבדלים בין הגברים והנשים, כאשר לשליש מן הגברים יש הכנסה מעבודה לעומת 11% בין הנשים. בקרב הנשים והגברים גם יחד כ-29% דווחו על הכנסה מפנסיה בלבד. יש לציין כי אין אפשרות לדעת האם מדובר בפנסיה שמקורה מעבודת בן הזוג שנפטר או פנסיה שנרכשה בזכות שנות עבודה של התובע/תובעת.

צירופי הכנסות ממקורות שונים יש רק לכ-5% וגם כאן הצירוף העיקרי הוא של הכנסות מפנסיה ומעבודה.

למרות שכ-52% מהתובעים לא דווחו כלל על הכנסות, רק כ-23% מבין מגישי התביעה הגישו תביעה גם לתוספת השלמת הכנסה (51 מקרים) ול-42 תובעים אישרו קצבה זו. כלומר לכ-20% מן התובעים ישנה זכאות להשלמת הכנסה על פי דווחים בעת התביעה. בהשוואה, בקרב מקבלים חדשים ב-1993 (על פי הקובץ) נמצא שכ-26% זכאים להשלמת הכנסה בקרב מקבלי קצבת שאירים חדשים. יתכן כי שבעת הגשת התביעה לקצבת שאירים לא כל הזכאים לתוספת השלמת הכנסה ביקשו תוספת זו אלא במועד מאוחר יותר.

לוח מס. 24: התובעים החדשים לקצבת שאירים, לפי מקורות הכנסה (באחוזים)

מקור הכנסה	1978	1993
אין הכנסה כלל	51	53
הכנסות מפנסיה בארץ בלבד	23	29
הכנסות מעבודה בלבד	8	13
הכנסות מפנסיה ועבודה	5	4
צירופים אחרים	13	1

אם נשווה לסקר קודם שנערך ב-1978 לגבי תובעים חדשים של קצבת שאירים, ניתן לומר שחל שינוי במהלך 15 השנים שחלפו. שיעור אלה שלא הצהירו על הכנסה נשאר דומה אולם שיעור הזכאים לפנסיה גדל (למשל שיעור הזכאים לפנסיה בלבד גדל מ-23% ב-1978 ל-28% ב-1993) וכן גדל שיעור בעלי הכנסות מעבודה.

לוח מס. 25: רמת הכנסת האלמנטרית מעבודה כאחוז מהשכר הממוצע

מספרים	סך הכל					
	עד 1/4 מהשכר הממוצע	מ-1/4 עד 1/2 מהשכר הממוצע	מ-1/2 עד 3/4 מהשכר הממוצע	מ-3/4 עד מלוא השכר הממוצע	מ-1 עד 1.5 מהשכר הממוצע	מעל 1.5 מהשכר הממוצע
185	100.0	(4)	35	31	10	10

* בעלות הכנסה מעבודה בלבד.

כ-38% מן התובעות שהן בעלות הכנסות מעבודה משתכרות פחות ממחצית השכר הממוצע. לכ-20% הכנסה מעבודה מעל לשכר הממוצע. 76% מן הנשים העובדות הינם בגיל 50 ומעלה. מספרם הקטן של הגברים במדגם לא אפשר הצגת נתונים.

לוח מס. 26: רמת ההכנסה מפנסיה כאחוז מהשכר הממוצע

מספר	סך הכל					אחוז	מספר
	עד 1/4 מהשכר הממוצע	עד 1/2 מהשכר הממוצע	עד 3/4 מהשכר הממוצע	עד מלוא השכר הממוצע	מעל 1 שכר ממוצע		
סך הכל	21	57	19	(3)	-	100.0	70
גברים	(11)	56	(33)	-	-	100.0	10
נשים	23	58	17	(2)	-	100.0	60

עבור למעלה מ-78% ממקבלי הפנסיה רמת ההכנסה ממקור זה אינה עולה על מחצית השכר הממוצע ואין אף תובע ברמת פנסיה שמעל לשכר הממוצע.

בניגוד לבעלי הכנסה מעבודה רבים מן מקבלי הפנסיה הינם בגיל זיקנה. עם זאת כ-26% מן האלמנות הזכאיות לפנסיה - כנראה בגין בעליהן - הינן צעירות מגיל 60. בקרב הגברים, זכאים לפנסיה 43% שגילם פחות מגיל הזיקנה לגברים (65).

לוח מס. 27: בעלי הכנסות מפנסיה, סה"כ ונשים, לפי גיל (באחוזים)

גיל	סך הכל	מזה: נשים
סך הכל מספר	70	60
אחוז	100.0	100.0
40-59	26	27
60-74	51	54
75+	22	19

לוח מס. 28: רמת הכנסה* כוללת כאחוז מהשכר הממוצע

מפל השכר הממוצע	1/2 עד השכר הממוצע	1/2 עד השכר הממוצע	אין הכנסה	סך הכל		מין
				אחוז	מספר	
8	11	29	52	100.0	212	סך הכל
23	18	26	33	100.0	27	גברים
6	10	29	55	100.0	185	נשים

* לא כולל קצבאות שאירים.

למעלה ממחצית מן התובעים לא דווחו על הכנסה כלל מכל מקור שהוא. ל-29% הכנסתם נמוכה ממחצית השכר הממוצע ועוד כ-11% הכנסתם עד השכר הממוצע. רק ל-8% הכנסה מעל השכר הממוצע. שיעור זה מגיע למעל 20% בקרב הגברים.

נספח א'

זיקנה ושאיירים: כללי זכאות לפי חוק'

מבוטחים בקצבת זיקנה ושאיירים הם תושבי ישראל שמלאו להם 18 שנה, למעט מי שעלה ארצה בגיל 60 ומעלה. זכאי לקצבת זיקנה כל מבוטח כאמור, שהגיע לגיל קצבת זיקנה; לגבר - 70 שנה, לאשה - 65 שנים - ללא מבחן הכנסות; או לגבר - 65 שנים, לאשה 60 שנה - לפי מבחן הכנסות.

שיעורי "הכנסת המקסימום" (הכנסה חודשית ברוטו) באחוזים מן השכר הממוצע שעל-פי חוק הביטוח הלאומי:

- 57% - למי שאין לו "תלויים"
- 76% - למי שיש בו "תלוי" אחד
- 7% - בעד כל "תלוי" נוסף.

לא מובאים בחשבון "הכנסת המקסימום" ההכנסות החודשיות האלה:

- הכנסה שלא מעבודה (כגון הכנסה מנכסים או מריבית על השקעות) עד כפליים השיעורים האמורים למעלה (לפי מספר ה"תלויים").
- הכנסה מקצבה המשולמת על-פי חוק ישראלי או דיני-חוץ, או על-פי הסכם קיבוצי או חוזה עבודה שנעשו בישראל או בחוץ-לארץ (כגון פנסיה ממקום העבודה או פנסיה מגרמניה).
- ריבית והפרשי הצמדה על מלוות או על פקדונות לפי תכניות חיסכון, ובלבד שהם פטורים ממס הכנסה.

בעת עריכת הסקר (שנת 1993), לא היו זכאיות לקצבת זיקנה עקרות בית. מצב זה השתנה בעקבות הרחבת זכויות לעקרות בית בשנת 1995. אשה נשואה ואלמנה בת קצבה (עקרת בית) העובדות במשק ביתן, זכאיות גם הן לקצבת זיקנה בזכות עצמן מגיל 65 - למי שהגיעה לגיל זה לאחר 1 בינואר 1995. זכאים לגמלת שאירים אלמן וילדיו של תושב ישראל המבוטח כאמור.

* אלה הם דברי הסבר חלקיים וכלליים ואין לראות בהם נוסח מלא ומוסמך של החוק.

הגמלאות לפי חוק הביטוח הלאומי

- קצבת זיקנה (החל ב-1 באפריל 1957), קצבה ומענק לשאירים (החל ב-1 באפריל 1955), דמי מחיה ליתומים (החל ב-1 בספטמבר 1970), דמי שיקום אלמנות (החל ב-1 בספטמבר 1970), דמי קבורה (החל ב-1 באפריל 1955).

לפי סעיף 1א' לחוק גובה הקצבה ליחיד הינו 16% מהשכר הממוצע לפי חוק, ולזוג 24% מהשכר הממוצע לפי חוק. התוספת לילדים בקצבת הזיקנה היא 5% מהשכר לפי חוק והיא משולמת עבור כל אחד משני הילדים הראשונים. עקרת הבית אינה זכאים לתוספת עבור תלויים. התוספת בגין ילדים לשאירים הזכאים לתוספת זו היא 7.5% לכל אחד מהילדים החל מאוגוסט 1994. שיעור דמי המחיה הינו 6.5% (ולעיתים 9%).

בנוסף לקצבה הבסיסית משולמות תוספת ותק ותוספת דחיית פרישה בתנאי שמתמלאים התנאים המזכים. תוספות אלו אינם חלות על עקרת הבית.

• תוספת ותק (ביטוח) - התוספת הזאת משולמת למי שהיה מבוטח/ת יותר מ-10 שנים לפני היום שנעשה זכאי לקצבת זקנה בפעם הראשונה. שיעור התוספת - 2% מן הקצבה בעד כל שנת ביטוח תמימה שלמעלה מ-10 שנות הביטוח הראשונות, בשה"כ לא תעלה התוספת על 50% מן הקצבה. עקרת בית אינה זכאית לתוספת ותק.

• תוספת דחיית קצבה - התוספת הזאת משולמת עקב הכנסה מעבודה או זכאות לקצבת זקנה בגילאים 65-70 לגבר ו-60-65 לאשה. שיעור התוספת - 5% מן הקצבה (לרבות תוספת הוותק) בעד כל שנה, בין הגילים האמורים, שהיתה הכנסה מעבודה ולא היתה זכאות לקצבה.

השלמת הכנסה לפי חוק הבטחת הכנסה

לזכאים לקצבאות לפי חוק הביטוח הלאומי - תוספת לא-גבייתית הניתנת למקבלי קצבה, שאין להם הכנסה אחרת העולה על 13% או על 17% מהשכר הממוצע, בכפוף לתנאים

המוגדרים בחוק. השלמת הכנסה זו באה במקום ההטבה הסוציאלית ששולמה עד ה-1 בינואר 1982, מועד בו נכנס לתוקפו חוק הבטחת הכנסה.

בעקבות החוק לצמצום העוני והפערים בהכנסות שונו שעורי הגמלאות בתוספת השלמת הכנסה והינם החל מאוגוסט 1994 כדלקמן (כאחוז מהשכר הממוצע לפי סעיף 2 לחוק): ליחיד (קשיש או שאיר) - 25% מהשכר הממוצע לפי סעיף 2 לחוק. לזוג קשישים 37.5%, מהשכר לפי חוק לזוג עם ילד אחד 47.5%, ולזוג עם שני ילדים ויותר - 57.5%, לאלמנה עם ילד אחד - 42.5% מהשכר פחות נקודת קצבה ואלמנה עם שני ילדים ויותר - 52.5% מהשכר פחות נקודת קצבה. על הסכומים המתקבלים יש להוסיף עוד 7%, תוספת שגם היא נוספה בחוק לצמצום העוני והפערים בהכנסות.

גמלאות לא לפי חוק הביטוח הלאומי

המוסד לביטוח לאומי משלם לקשישים ולשאירים שאינם זכאים לקצבה על פי חוק הביטוח הלאומי, קצבאות הממומנות על ידי הממשלה.

זכאים לגמלה זו בעיקר עולים חדשים שביום עלותם ארצה הינם מעל גיל 60, ולכן אינם מבוטחים עפ"י חוק הביטוח הלאומי. שיעורי הקצבאות המשולמים להן זהים לשיעורי הקצבה לפי חוק, והזכאות מותנית בדרך כלל במבתן הכנסות. לקצבאות אלה אין תוספת ותק ותוספת דחיית פרישה.

השלמת הכנסה לקצבאות לא לפי חוק הביטוח הלאומי - (ראה השלמת הכנסה לקצבאות לפי חוק הביטוח הלאומי).

ביטוח בריאות - החל בחודש ינואר 1995, עם הכנס לתקפו חוק ביטוח בריאות ממלכתי, בוטל הסדר הביטוח הרפואי עבור אוכלוסיית הזכאים להשלמת הכנסה. דמי ביטוח בריאות מנוכים מדי חודש מקצבאותיהם של כל מקבלי הקצבה לפי כללים המובאים בחוק.

קצבת שאירים לפי חוק

ביטוח שאירים נועד להבטיח אמצעי קיום לשאירים - אלמנה ויתומים - של תושבת/ ישראל שנפטרה (חוץ מפטירה בגלל מלחמה).

במסגרת הביטוח מעניק המוסד לביטוח לאומי:

- גמלה שאירים, הניתנת מדי חודש.
- הכשרה מקצועית ודמי מחיה לאלמנות ולאלמנים.
- דמי מחיה לילדים.
- מענק בר-מצוה.
- דמי קבורה (לחברות שמטפלות בקבורה).

1. אלמנה

- אלמנה היא מי שהיתה נשואה לנפטר בשעת פטירתו, אם היא עונה על אחד התנאים האלה:
- היא היתה נשואה לנפטר שנה אחת לפחות (או חצי שנה, אם היתה בת 55 ומעלה כאשר נפטר).
 - היא ילדה לנפטר ילד.

2. אלמן

- אלמן הוא מי שהיה נשוי לנפטרת בשעת פטירתה, אם היה נשוי לה שנה אחת לפחות (או חצי שנה, אם היה בן 55 ומעלה כאשר נפטרה) והוא עונה על אחד התנאים האלה:
- יש עימו ילד הזכאי לגמלה שאירים (ר' סעיף 3 - "יתום/ה").
 - חכנסתו עד 57% מן השכר הממוצע במשק.

ניתן להזמין פרסומים במוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון,
שד' ויצמן 13, ירושלים 91909, טל. (02)6709579
